

luokan, sukupuolen sekä rodun ja etnisyyden. Varallisuuden ohella huomio tulee kiinnittää myös sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman jakoihin. Savage peräänkuuluttaa radikalismiuutta nousua. Poliittinen vastemmisto on nyt puolustuskanalla, mutta sen sijaan on syntynyt yhteiskunnallisia liikkeitä, jotka ammentavat voimaansa antirasismista, feminismistä ja syrjinnän eri muotojen vastustamisesta.

Olisi käytävä keskustelua hyvinvoinnista ja varallisuudesta, ei pelkästään köyhyydestä. Savagen ohje on, että pääoma on pantava tilille tekemisistään ja talouden julkista ohjausta on lisättävä. Myös hyvinvointi on määriteltävä uudelleen niin, että sen ideaalina ei enää ole yksilön rajattomat oikeudet oman etunsa ajamiseen. Yksilön oikeuksien sijaan ihmisille pitäisi suoda mahdollisuus etsiä omien arvojensa mukaista hyvää elämää. Tämä pitäisi Savagen mukaan tapahtua kestävän nationalismin projektissa. Pääoman johtama globalisaation projekti on merkinnyt eriarvoisuuksien kasvua, siksi muutosta on haettava kansallisella tasolla. Keskeisenä välineenä tässä on Savagen mukaan progressiivinen verotus sekä korkeat perintöverot.

Mike Savagen kirja on kiinnostava analyysi eriarvoisuudesta.

Sen ehdoton anti on historian painoarvon korostaminen. Toinen tärkeä huomio on imperiumien uudelleen rakentuminen; eri puolilla maailmaa halu imperiumien pystyttämiseen näyttää kasvaneen. Kirjassa jää kuitenkin käsittelemättä, mikä niiden suhde on eriarvoisuuteen. Savage nostaa esiin eriarvoisuutta koskettavia teemoja ja prosesseja, mutta niiden käsittely jää varsin ohueksi, esimerkiksi nykyaikaisia suurkaupunkeja ja informaatioteknologiaa koskevissa luvuissa. Savagella on kaipuu kansallisiin ratkaisuihin. Vaikka eriarvoisuus on aina kansallinen kysymys, maailma jakaantuu rikkaaseen pohjoiseen ja köyhään etelään. Ei riitä, että eriarvoisuutta kitketään vaikkapa Suomesta, tarvitaan myös olennaisia muutoksia kansainvälisiin tuotannon ja kaupan rakenteisiin. Savage ei usko luokkaan yhteiskunnallisen muutoksen voimana. Sen sijaan hän nostaa esiin esimerkiksi sukupuolen tai etnisyyden pohjalta kumpuavan uuden radikaalisuuden. Jos tasa-arvoa halutaan luoda vahvistamalla progressiivista verotusta, tällainen ruohonjuuritason liikehdintä ei kuitenkaan riitä. Myöskään historiallisten tekijöiden tunnustaminen ei riitä. Sosiologit ovat kyllä tulkinneet maailmaa, mutta kun sitä pitäisi myös kyetä muuttamaan.

Harri Melin

Materialistisen luokkateorian puolustus

Vivek Chibber: *The Class Matrix: Social Theory After the Cultural Turn*. Cambridge, MA & Lontoo: Harvard University Press, 2022, 216 s.
ISBN 978-0674245136.

Marxilaisessa kriittisessä yhteiskuntateoriassa sekä erityisesti niin sanotussa ”länsimarxilaisuudessa” kulttuurin ja ideologian roolin on katsottu olevan keskeinen, kun selitetään, miksi kapitalismin alistama työväenluokka tyytyy kohtaloonsa. Miksi 1900-luvun vallankumoukset epäonnistuivat? Miksi ihmiset tuntuvat suostuvan hyvinkin epävarmaan asemaan työmarkkinoilla? Miksi ei synny kapitalismia laajasti haastavia joukkoliikkeitä? Vastausta on etsitty esimerkiksi kulttuurisen hegemonian käsitteestä (Antonio Gramscista lähtenyt perinne), kulttuuriteollisuudesta (Frankfurtin koulukunta), ideologisista ”valtiokoneistoista” (Louis Althusser) tai muista kulttuuris-ideologisista ”ylärakenteen” ilmiöistä. On ajateltu, että työväenluokkaa on jollakin tapaa johdettu harhaan, eikä se siksi kykene organisoitumaan vallankumouksellista toimintaa varten.

Tämän varsin yleisen marxilaisen kysymyksenasettelun sosiologi Vivek Chibber kääntää

erittäin kiinnostavalla tavalla päälaelleen kirjassaan *The Class Matrix* (Harvard University Press, 2022). Chibberin mukaan työläiset eivät ole tyhmiä. Heitä ei tarvitse ”johdtaa harhaan” ideologioilla tai kulttuurisella hegemonialla, vaan työläisten haluttomuus ryhtyä vastarintaan voidaan selittää täysin materiaalistien olosuhteiden pohjalta. Chibberin mukaan kapitalistinen työelämä ja sen tuottama prekaarisuus (yhdessä ammattiyhdistysliikkeen heikkouden kanssa) atomisoi ihmisiä aivan heidän materiaalsen elämänsä tasolla. Tämä johtaa siihen, että yksittäiselle työläiselle on rationaalisempaa vastustaa kapitalismia korkeintaan yksilöllisellä tasolla kuin pyrkiä organisoitumaan kollektiivisesti. Kollektiivisen vastarinnan muodot ovat heikkoja ja siksi on helpompaa kyynisesti sopeutua olemassa olevaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen kuin haastaa kapitalismia kollektiivisesti. Kollektiiviseen toimintaan liittyvien riskien vuoksi yksilö voi siihen osallistuessaan menettää paljon enemmän kuin saada.

Tämä ei kuitenkaan Chibberin mukaan tarkoita sitä, että kollektiivista toimintaa ei kannata rakentaa ollenkaan. Hän haluaa ainoastaan korostaa kollektiivisen organisoitumisen vaikeutta: Ei ole mitään takeita sille, että työläiset organisoitu-

vat kapitalismin vastavoimaksi kollektiivisesti, vaikka he todennäköisesti yksilöllisellä tasolla kapitalismia vastustaisivatkin. Tätä oletusta kollektiivisen organisoitumisen automaattisuudesta Chibber pitääkin klassisen marxismin virheenä.

Chibber kutsuu omaa luokkateoriaansa ”materialistiseksi”, koska hän haluaa kritisoida yllä kuvattuja ideologisesti ja kulttuurisesti painottuneita, ”kulturalistisiksi” nimittämiään selityksiä työväenluokkaisen vastarinnan puutteelle. Materialistinen luokkateoria lähtee liikkeelle siitä, että kulttuuria tai ideologiaa ei tarvita selittämään työväenluokkaisen vastarinnan puutetta, sillä se voidaan selittää puhtaasti luokkarakenteesta itsestään käsin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Chibber hylkäisi kokonaan kulttuurin roolin taloudellisessa toiminnassa. Kulttuurin ja ideologian sekä taloudellisen toiminnan välinen suhde on kuitenkin hänen mukaansa epäsymmetrinen siten, että kulttuuri joutuu aina sopeutumaan taloudellista toimintaa ohjaavaan luokkarakenteeseen. Tämän vuoksi materialistisen luokkateorian on tarjottava mekanismi, joka selittäisi kuinka ja miksi tällainen sopeutuma tapahtuu.

Chibberin mukaan tällainen mekanismi on löydettävissä

sosiaalisen toiminnan intentionaalisuudesta itsestään: palkkatyösuhteeseen tai pääoman omistajan aseisiin asetetut toimijat pyrkivät uusintamaan asemansa niin hyvin kuin pystyvät. Työläinen haluaa pitää työpaikkansa ihan vain syödäkseen ja maksaakseen vuokran; kapitalisti puolestaan pyrkii pysymään pääoman haltijana. Pyrkimys asemien säilyttämiseen on kaikkien yhteiskuntaa ja maailmaa koskevien ideologisten arvostelmien perustana: arvot joko sopivat (tai sopeutuvat) toimijan aseman uusintamistarpeeseen tai ne asettuvat tätä tarvetta vastaan. Jos toimijan omaksumat arvot ovat hänen taloudellisen asemansa kanssa ristiriidassa, muodostuu niistä haitta toimijan aseman uusintamiselle. Tuolloin toimija joko hylkää arvot tai sitten sovittaa omaksumansa arvot omaan asemaansa sopiviksi jollakin tavoin. Ideologian keskeinen tehtävä onkin Chibberin mukaan rationalisaatio: Ideologisesti ajatteleva ihminen pyrkii selittelemään itselleen, miksi hyväksyy elämässään kapitalistisen pelin säännöt, vaikka hänen arvonsa olisivat niitä vastaan. Ideologia tarjoaa tietynlaisen merkitysorientaation yksilön taloudelliselle toiminnalle, joka sellaisenaan on aina kulttuurisesti määrittynyt. Ideologia ja kulttuuri sekä taloudellinen toimeliaisuus ovat siten Chibberin mukaan saman

kolikon vastakkaiset puolet, jossa taloudellisella toimeliaisuudella on kuitenkin vahvempi sija – se määrittää ideologiskulttuurisen merkitysorientaation rajat.

Kapitalismi ei siis tarvitse kulttuuria ja ideologiaa ohjaamaan työläisten huomiota pois heidän omista intresseistään. Työläiset ovat täysin tietoisia siitä mikä heille on hyvästä. (Chibber tosin viittaa tässä työläisten eri medioista saamaan yksipuoliseen informaatioon, josta voi kysyä, eikö tämä ole jo kulttuurista selittämistä.) Ongelmana on sen sijaan kollektiivisen syntyminen: Millaisia tekijöitä tarvitaan, jotta siirtymä työläisille ominaisesta *yksilöllisestä* vastarinnasta *kollektiiviseen* vastarintaan voisi tapahtua? Miten *kollektiivinen* merkitysorientaatio (ts. luokkatietoisuus) voitaisiin saavuttaa? Tässä Chibberin teorian tietyt heikkoudet tulevat kaikkein ilmeisimmiksi. Hän tyytyy lähinnä toteamaan, että tämä siirtymä ei ole automaattinen ja että se on riippuvainen monista kontingenteista tekijöistä. Kollektiivinen vastarinta tulee hänen mukaansa mahdolliseksi, kun siihen osallistumisen riskit pienenevät ja kun työläiset kokevat itsevarmuutta sekä jakavat kokemuksen yhteisestä päämäärästä. Eikö tämä kuitenkin ole lähinnä tautologiaa: kollektiivinen vastarinta

tarvitsee kehittyäkseen kollektiiviselle vastarinnalle tyypillisiä piirteitä? Chibber näyttää olettavan sellaisia asioita, joita hänen oikeastaan tulisi selittää. Voidaan toki ajatella, että toisinaan kapitalismi sinällään tuottaa kollektiivista vastarintaa työläisten keskuudessa. Mitä muuta tämä oikeastaan on, kuin miedompi muotoilu klassisen marxismen väitteestä, jonka mukaan kapitalismi väistämättä tuottaa luokkatietoisesta vastarinnan rautaisella teleologiallaan?

Vaikka Chibberin vastaus kollektiivisen toimijan syntyyn on kenties hieman epätydyttävä, hänen kirjallaan on silti ehdottomat ansionsa. Kirjan kieli on Chibberin edustamalle analyyttiselle marxismille tyypilliseen tapaan käsitteellisesti erittäin selkeää. Mikään keskeinen käsite ei jää hämäräksi – mitä ei aina voi sanoa kaikesta marxilaisesta kirjoittamisesta. Myös Chibberin rohkeutta ottaa reilusti epämuodikkaita askeleita taloudellisen reduktionismin suuntaan voidaan pitää omanlaisenaan ansiona. Asettamistaan premisseistä hän etenee johdonmukaisesti myös selkäläisille alueille, jotka tuntuvat juuri ”kulturalistiselle” marxilaiselle teoretisoinnille varmasti kiusallisilta.

Tätä traditionaalista, historiallisen materialismin marxi-

laista linjaa jatkaakseni kysyn, kuinka paljon Chibberin kirjan taustalla on paitsi hänen henkilökohtainen turhautumisen akateemiseen vasemmistoon (josta hän puhuukin haastatteluissaan paljon), niin myös viimeistään vuodesta 2008 alkanut taloudellisten (ja muunkinlaisten) kriisien aikakausi. Nämä kriisit ovat aiheuttaneet Yhdysvalloissa sosialismin (ja siten myös marxilaisuuden) maineen nousun. Pohjustavako yhteiskuntaluokkaan, tuloeroihin ja eriarvoisuuteen liittyvät ongelmat Chibberin edustaman kaltaisten ”reduktionistisempien” marxilaisuuden muotojen kehittymistä? Toisin sanoen: aiheuttavatko historialliset olosuhteet itsessään tällaisten kirjojen ja ajatusmuotojen kehittymisen? Nähtäväksi jää, onko Chibberin sinänsä tärkeä puheenvuoro yksittäinen huuto pimeään vai ennakoiko tämä teos myös jonkinlaista ”paljaampaa”, materialistisempaa otetta luokkatietoisuuden kehittämisessä pitkän kulturalistisemmän kauden jälkeen. Tämä on ainakin henkilökohtainen toiveeni.

Keijo Lakkala